

Kunskapsbegreppet och ett svar till skeptikern

De skeptiska argumenten föranleder visst tvivel på att vi kan ha kunskap över huvud taget. En rimlig kunskapsanalys bör kunna bemöta dessa argument för att visa att kunskap är möjlig. I denna artikel utreder jag hållbarheten hos två skeptiska argument givet Nozicks kunskapsanalys. Först diskuterar jag *argumentet med hjärnor i näringslösning*, och visar att det inte håller givet Nozicks analys. Sedan visar jag att ett skeptiskt argument som Jonathan Dancy framlägger mot Nozicks analys inte visar att vi inte kan ha kunskap. I artikeln diskuterar jag även kunskapsbegreppet som sådant, och kommer därmed in på debatten om *internalism* kontra *externalism*. Slutligen hävdar jag att vi använder ordet ”kunskap” på flera olika sätt (även sett till propositionell kunskap), och att vi därför bör förändra vårt språkbruk.

1. NOZICK OCH SKEPTICISM

Robert Nozick analyserade 1981 kunskap som *sann tro som spårar sanningen*. Han menade att en person S vet att p om och endast om följande fyra villkor är uppfyllda:

- (1) p är sant
- (2) S tror att p
- (3) Om p inte vore sant, skulle S inte tro att p
- (4) Om p vore sant, skulle S tro att p .¹

¹Villkor (3) och (4) är s.k. ”konjunktiva konditionaler”, vilket innebär att de är sanna om och endast om det som ligger närmast till hands om förledet vore sant är att också efterledet är sant. Uttrycket ”ligger närmast till hands” är vagt och behöver definieras, vilket Nozick gör i termer av möjliga världar. Kortfattat kan man säga att vi ska undersöka huruvida efterledet är sant i de möjliga världar där förledet är sant som ligger närmast (dvs. mest liknar) den faktiska världen. Utöver ovan nämnda villkor presenterar Nozick villkor som tar hänsyn till genom vilken metod S kommer att tro p , men för enkelhets skull använder jag mig i denna artikel bara av (1)–(4). Se Gardelli (2010) för närmare förklaring av villkoren och av Nozicks analys.

Eftersom de skeptiska argumenten behandlar vår möjlighet till *kunskap*, är det relevant för både deras innehåll och hållbarhet hur vi analyserar ”kunskap”. Det kan vara så att en skeptisk tes är hållbar givet en viss kunskapsanalys, men inte givet en annan. Nozick själv säger att han angående sin analys inte ämnar motbevisa skeptikern, ej heller övertyga denne. Om man ska kunna övertyga skeptikern, måste det finnas en öppenhet och en klarhet hos denne som ingen annan kan garantera. Därför vill Nozick endast visa på kunskapens möjligheter; Nozick försöker att ta skeptikerns argument på allvar och ändå övertyga *sig själv* om att han kan ha kunskap.

1.1. *Hjärnor i näringslösning*. Kan du givet Nozicks analys veta att du inte är en hjärna i ett kar med näringslösning som via en dator matas med upplevelser (exakt identiska med dem du har nu) av ett antal vetenskapsmän? Anta att det är sant att du inte är en hjärna i näringslösning och att du tror att du inte är en sådan. Då är (1) och (2) uppfyllda. Är (3) uppfyllt? Nej, ty om du vore en hjärna i näringslösning, skulle du ändå tro att du inte var det, eftersom du *ex hypothesi* skulle uppleva precis det som du nu faktiskt upplever. Alltså kan du inte veta att du inte är en hjärna i näringslösning, givet Nozicks analys. Men kan du då veta att du är en människa som sitter (sitt gärna ner!) och läser en artikel? Låt oss undersöka om villkoren (1)–(4) kan vara uppfyllda. Anta att det är sant att du är en människa som sitter och läser en artikel och att du tror att du är en människa som gör det, så att (1) och (2) är uppfyllda. Om det då inte vore sant att du var en människa som satt och läste en artikel, ligger det närmast till hands att du skulle vara en människa som stod eller låg och läste en artikel, eller precis hade tagit en paus, och då skulle du inte trott att du satt och läste. Alltså är (3) uppfyllt. Dessutom är (4) uppfyllt, eftersom det ligger närmast till hands om du är en människa som sitter och läser en artikel att du tror att du är en människa som gör det. Alltså har du enligt Nozicks analys kunskap om att du är en människa som sitter och läser en artikel (om du nu sitter). Det som gör att man inte kan säga att du inte vet på grund av att du skulle kunna vara en hjärna i näringslösning, är att detta inte är ett relevant alternativ i den situation du faktiskt befinner dig i (om det, som vi har antagit, är sant att du är en människa som sitter och läser en artikel), eftersom en möjlig värld där du är en hjärna i näringslösning är väldigt avlägsen från den faktiska världen där du är en människa som läser en artikel.

Att du inte kan veta att du inte är en hjärna i näringslösning, medan du kan veta att du är en människa som sitter och läser en artikel, är ett brott mot (eller motbevis av) att kunskap är sluten under känd logisk implikation (”closed under known logical implication”) givet Nozicks analys. Att kunskap är sluten under känd logisk implikation betyder,

enligt Dancy (1985), att om jag vet att p , och jag vet att p implicerar q , så vet jag att q . (Man bör tillägga, vilket Dancy inte gör, att det finns ett uppenbart motexempel mot denna formalisering av principen. Motexemplet är att jag vet att p och jag vet att p implicerar q , men jag ändå inte tror att q . Om jag inte tror att q , kan jag nämligen inte veta att q . Vi ska därför diskutera om principen håller givet att den också förutsätter att jag tror att q .) Men givet att (1)–(4) definierar kunskap, kan det gälla att jag vet att p (att jag är en människa som sitter och läser), och jag vet att p implicerar q (att om jag är en människa som sitter och läser så är jag inte en hjärna i näringslösning), men att jag ändå inte vet att q (att jag inte är en hjärna i näringslösning). Nozick ser det som en förtjänst att kunskap inte är sluten under känd logisk implikation givet hans analys, eftersom många skeptiska argument bygger på denna princip, som Dancy kallar "the principle of closure". Man kan kräva av Nozick att han ska förklara varför en så pass intuitiv princip som denna inte håller. Nozick konstaterar att det för att man ska ha kunskap krävs att ens trosföreställning på något sätt varierar med sanningen. Givet en kunskapsanalys som innehåller villkor som uppfyller detta, kommer, enligt Nozick, kunskap inte vara sluten under känd logisk implikation. Villkor (3) är ett exempel på en sådan typ av variation, och det har just denna effekt. Det följer nämligen inte ur att (3) är uppfyllt och att S vet att p implicerar q , att om q inte vore sant så skulle S inte tro att q . Anledningen till att detta inte följer är att de möjliga världar som skulle föreligga om p vore falskt respektive om q vore falskt inte nödvändigtvis är desamma, även om p implicerar q . (Ett exempel som illustrerar detta är när " p " står för "S är en människa som sitter och läser en artikel" och " q " står för "S är inte en hjärna i näringslösning".) Om villkor (3) är nödvändigt för kunskap, är alltså kunskap inte sluten under känd logisk implikation.

Nozick påstår att skeptikern är inkonsistent i frågan om det är nödvändigt för kunskap att tron varierar med sanningen. För att visa att du inte vet att du inte är en hjärna i ett kar med näringslösning, använder sig skeptikern av ett argument som tycks förutsätta att en viss typ av variation hos tron är ett nödvändigt villkor för kunskap. Argumentet lyder: "Om du vore en hjärna som flöt i ett kar, skulle du ändå tro att du inte var det, så du vet inte att du inte är det" (Nozick 1981, s. 209, min övers.). När skeptikern sedan sluter sig till att du inte vet att du är en människa som läser en artikel, använder sig skeptikern av "the principle of closure", som inte är valid om man förutsätter att kunskap kräver denna typ av variation med sanningen hos kunskapssubjektets trosföreställningar. Om man accepterar Nozicks analys håller man med skeptikern om att vi inte kan veta att vi inte är hjärnor i näringslösning. Det intressanta i vardagen är dock (åtminstone för dem där vardagen

inte innehåller alltför djupa studier i epistemologi) om vi kan veta vad vi gjorde i går och vad olika handlingar kommer få för konsekvenser, vilket Nozicks analys tillåter.

1.2. "The argument from error." Jonathan Dancy presenterar ett skeptiskt argument, "the argument from error", som han menar utgör ett problem för Nozicks analys genom att det är giltigt även givet denna analys (Dancy 1985). Utgångspunkten för argumentet är att vi tidigare har begått (eller hade kunnat begå) misstag i situationer där vi har hävdats att vi har vetat. Utifrån detta kan man sedan argumentera på två olika sätt, och Dancy blandar de olika varianterna friskt. Det går att se argumentet antingen som ett argument för att vi, eftersom vi tidigare har begått misstag, inte (utan att bryta mot en viktig princip) kan *hävda* att vi har kunskap, eller som ett argument för att vi inte kan *ha* kunskap.

["The argument from error"] kan inte förkastas på grund av att det argumenterar från det faktum att du kanske har fel till slutsatsen att du inte vet. Ett sådant argument skulle vara ogiltigt, som Nozick kan visa. Men argumentet går inte till väga på detta felaktiga sätt, utan indirekt via principen om universaliserbarhet. (Dancy 1985, s. 46, min övers.)

Detta citat illustrerar att Dancy tänker sig att man ska använda sig av en analogi till R. M. Hares universaliserbarhet i argumentet. Hares universaliserbarhet säger att vi motsäger oss själva om vi faller olika moraliska omdömen om två, sett till alla relevanta egenskaper, identiska situationer. En relevant egenskap skulle, om vi faller ett moraliskt omdöme om en handling, kunna vara vilka konsekvenser handlingen får för dem som påverkas av den. Exempel på egenskaper som *inte* är relevanta är vid vilken tidpunkt och plats som handlingen äger rum (om inte detta påverkar handlingens konsekvenser eller dylikt). Man kan alltså tala om "universaliserbara" respektive "icke universaliserbara" egenskaper, där tidpunkt och plats för en handling tillhör kategorin "icke universaliserbara egenskaper". Liknande distinktioner skulle kunna göras angående en situation där någon faller ett omdöme om huruvida någon (t.ex. hon själv) har kunskap om någonting. Principen om universaliserbarhet kan då tillämpas på *hävdande* av kunskap, men inte på samma sätt på *innehav* av kunskap (ty för att veta någonting behöver man inte fälla något omdöme om att man vet), vilket Dancy stundtals påstår att argumentet behandlar:

[. . .] det är något riktigt med ett argument som medför, som "the argument from error" gör, att för varje slags anledning till att du inte vet att du inte är en hjärna i näringslösning, vet du inte, t.ex., att *The Times* kommer att publiceras i morgon, ej heller huruvida du sitter och läser. (Dancy 1985, s. 45, min övers.)

Eventuellt kan Dancy med "the argument from error" visa att vi aldrig kan *hävda* att vi vet utan att bryta mot en epistemologisk variant av Hares moraliska universaliserbarhet. Han kan som jag nämnt ovan dock inte på samma sätt utifrån universaliserbarheten visa att vi inte kan *ha* kunskap, eftersom universaliserbarheten behandlar fällandet av omdömen, och vi inte behöver fälla några omdömen om att vi vet för att vi ska ha kunskap (åtminstone inte enligt Nozicks kunskapsanalys). Inte heller kan man sluta sig direkt från att vi aldrig (utan att bryta mot universaliserbarheten) kan hävda att vi har kunskap till att vi aldrig kan ha kunskap.

Låt oss se om Dancy kan argumentera enligt följande för att visa att vi inte kan ha kunskap: jag har haft fel i situationer som ur mitt perspektiv är identiska med en aktuell situation i alla relevanta avseenden, och därför kan jag inte nu veta att det jag tror är sant verkligen är sant; jag har förut haft falska trosföreställningar om vädret, och alltså kan jag inte nu veta hur vädret kommer att bli. Genom att peka på att jag har haft fel i liknande situationer kan man visa att jag inte kan vara helt säker på att jag har rätt, att jag inte kan garantera med full säkerhet att det jag tror är sant verkligen är sant. Att påstå att detta innebär att jag inte kan veta, är att påstå att ett nödvändigt villkor för kunskap är att kunskapssubjektet kan garantera med full säkerhet att hon vet. Om ett sådant villkor antas blir kunskap väldigt sällsynt, och Dancy skriver uttryckligen (se ovan) att det inte är denna väg han vill gå. Dancy lyckas alltså inte finna något stöd för att vi inte kan ha kunskap hos "the argument from error". Ändå tänker han sig att argumentet visar just detta, vilket framgår av att han i slutet av sin diskussion av argumentet sammanfattar det på följande sätt:

[*"The argument from error"*] argumenterar för [...] att eftersom vi har gjort misstag, [...] eller skulle göra misstag i tänkbara liknande situationer, så vet vi inte nu. (Dancy 1985, s. 14, min övers.)

Även om argumentet inte visar att vi inte kan ha kunskap, kanske vi måste ge upp vår möjlighet att hävda att vi har kunskap, förutsatt att vi accepterar Dancys epistemologiska universaliserbarhet och att hans argumentation är riktig. Detta utgör dock inget större problem för Nozicks analys, eftersom vi fortfarande verkar kunna hävda att vi har goda skäl att tro att vi har kunskap, eller att vi troligtvis vet. I vilket fall så inverkar inte argumentet på Nozicks målsättning att visa på kunskapens möjligheter, eftersom Dancy med "the argument from error" inte lyckas visa att vi inte kan ha kunskap givet Nozicks analys.

2. KUNSKAPSBEGREPPET

2.1. *Internalism och externalism.* De första två villkoren i Nozicks analys återfinns i många kunskapsanalyser, inte minst i den s.k. ”klassiska kunskapsanalysen”, som presenterades av Platon i dialogen *Teaitetos*. Sedan Edmund Gettier 1963 visade att den klassiska analysen inte är tillräcklig har man främst diskuterat om man ska ändra den klassiska analysens tredje villkor, som är att trosföreställningen ska vara rättfärdigad, eller om analysen ska kompletteras med ytterligare villkor. Ytterligare ett alternativ är att som Nozick ersätta rättfärdigandevillkoret med ett eller flera andra villkor. En fråga som har varit omdebatterad de senaste decennierna är om kunskapsbegreppet är *internalistiskt* eller *externalistiskt*. Jag ska här lite förenklat redogöra för distinktionen mellan internalism och externalism. Ett sätt att definiera internalism är enligt följande: en kunskapsanalys är internalistisk om och endast om den kräver att allt som behövs för att det tredje villkoret ska uppfyllas (eller snarare för att alla villkor utöver den klassiska analysens två första villkor ska uppfyllas) måste vara *kognitivt tillgängligt* för personen i fråga (Bonjour 2002, s. 234). Analysen är externalistisk om detta inte är uppfyllt, dvs. om den tillåter att något som krävs för att det tredje villkoret ska uppfyllas inte måste vara kognitivt tillgängligt för personen i fråga. Den är alltså externalistisk om den tillåter att någon nödvändig faktor hålls extern för kunskapssubjektets kognitiva perspektiv. Nozicks kunskapsanalys är ett exempel på en externalistisk kunskapsanalys. Jag måste nämligen inte ha kognitiv tillgång till de faktorer som behövs för att (3) och (4) ska uppfyllas. Dessa faktorer har att göra med hur yttervärlden är beskaffad, eftersom detta avgör vilka konjunktiver som är sanna, och hur yttervärlden ser ut är inte något som jag med nödvändighet har kognitiv tillgång till.

En viktig fråga att ställa sig är: vad menar vi när vi säger att någon har kunskap? Jag är beredd att argumentera för att vi ibland menar en sak, och ibland en annan. Vi använder ordet ”kunskap” i flera olika bemärkelser. Dessutom tillämpar olika människor ordet på olika situationer. Jag har i ”Om Nozicks kunskapsanalys” (Gardelli 2010) argumenterat för att våra intuitioner kring om någon har kunskap eller ej inte ger samma svar i alla situationer. Dessutom har vi intuitioner om vilken kunskapsanalys som är riktig, där vissa intuitioner talar för att den klassiska kunskapsanalysen (tolkad internalistiskt) är riktig, medan andra intuitioner talar för att Nozicks analys är riktig. Detta ger upphov till att vi, om vi ska få ett kunskapsbegrepp som är gemensamt för oss alla, måste förändra vårt språkbruk. Ett sätt att göra detta är att hitta en analys som någorlunda väl stämmer överens med de flestas intuitioner samtidigt som den har andra praktiska konsekvenser, och sedan konsekvent börja tillämpa denna. Om man definierar kunskap i enlighet med No-

zicks analys, fångar detta våra externalistiska intuitioner, medan begrepp som "rättfärdigande" och eventuellt "evidens" tolkat internalistiskt kan användas när vi vill beskriva att en person har en viss kognitiv koppling till sin trosföreställning. Man kan i så fall tala om "rättfärdigad kunskap" eller "välgrundad kunskap" i de fall där man vill tala om att någon har en sann trosföreställning som spårar sanningen, och dessutom har en viss typ av kognitiv koppling till sin trosföreställning.

2.2. *Kunskap och sannolikhet.* En av de mest kontraintuitiva konsekvenserna av Nozicks kunskapsanalys är att jag kan veta att jag var på kalas på jorden i går (jag överlåter åt läsaren att visa att det är möjligt för mig att veta att jag var på kalas på jorden i går, givet att jag var det), men jag inte kan veta att jorden fanns i går (ty för detta är inte (3) uppfyllt; om jorden inte hade funnits i går, hade den skapats i dag med alla fossil och alla människors "minnen", och då hade jag fortfarande trott att jorden fanns i går). Det problematiska är att det inte kan vara sant att jag var på kalas på jorden i går utan att det är sant att jorden fanns i går. Däremot kan det senare vara sant utan att det förra är det. Därför är det minst lika sannolikt (skulle man kunna säga) att det senare är sant som att det förra är sant. Detta rimmar illa med att det är omöjligt att veta att jorden fanns i går men att det är möjligt att veta att jag var på kalas på jorden då. Vad man ska göra i denna situation är kanske att skilja på sannolikhet och kunskap. Vi behöver inte ordet "kunskap" för att tala om att någonting är sannolikt sett ur någons perspektiv, eftersom vi har "(subjektiv) sannolikhet" för att beskriva detta.

2.3. *Att veta att man vet.* En intressant egenskap hos Nozicks analys är att vi givet denna kan veta att vi vet någonting. (Detta lämnar jag som övning åt läsaren att visa.) Är det rimligt att jag vet att jag vet att jag åt gröt till frukost i morse på jorden, men att jag inte kan veta att jorden fanns då? Som svar på denna fråga måste jag ge en motfråga: vad menar vi när vi säger att jag vet att jag vet någonting? Menar vi inte egentligen något i stil med att jag är *säker* på att jag vet någonting? Enligt Nozicks analys kan jag inte vara (helt) säker på att jag vet att jag åt gröt i morse, eftersom det är möjligt att jorden inte fanns då och det är möjligt att jag hela tiden har varit en hjärna i näringslösning. Kanske borde vi alltså i vårt språkbruk skilja på när vi menar att någon har kunskap, dvs. (om vi accepterar Nozicks analys) att hon har en sann trosföreställning som spårar sanningen, och när vi menar att någon är säker på någonting. Om vi gör detta, inser vi att vi inte så ofta vill tala om att någon vet att hon vet någonting, givet Nozicks kunskapsanalys. Detta skulle nämligen svara mot att hon har en sann trosföreställning om att hon har en sann trosföreställning som spårar sanningen, och att hon dessutom inte hade trott att hon hade en sann trosföreställning som spårade sanningen om

hon inte hade haft det, samt att det ligger närmast till hands att hon tror att hon har det så länge hon har det. Vi har inte särskilt lätt att intuitivt avgöra om detta är sant eller inte. Det är i stället mer intressant att tala om att hon har goda skäl för att tro att hon vet, eller om att det är sannolikt att hon har rätt i sin trosföreställning. Så om vi accepterar Nozicks kunskapsanalys, är det viktigt att vi använder ord som ”säker”, ”rättfärdigad” eller ”sannolik” för att fånga de meningar av ordet ”kunskap” som skiljer sig från den mening som Nozicks analys tar fasta vid. Kanske kan vi då dessutom lösa debatten om internalism kontra externalism genom att konstatera att vi använder ordet ”kunskap” på flera olika sätt, och att vi ur detta bör urskilja flera olika begrepp som vi kan benämna med olika termer.

LITTERATUR

- Bonjour, L. 2002. ”Internalism and Externalism”. I *The Oxford Handbook of Epistemology*, red. P. Moser, s. 234–263. Oxford: Oxford University Press.
- Dancy, J. 1985. *An Introduction to Contemporary Epistemology*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Gardelli, T. 2010. ”Om Nozicks kunskapsanalys”. *Filosofisk tidskrift*, nr 2, s. 19–28.
- Gettier, E. 1963. ”Is Justified True Belief Knowledge?”. *Analysis* 23 (6): 121–123.
- Hare, R. M. 1981. *Moral Thinking: Its Levels, Method, and Point*. Oxford: Oxford University Press. Sv. övers. *Moraliskt tänkande: Dess nivåer, metod och syfte*. Stockholm: Thales, 1994.
- Moser, P. 2002. *The Oxford Handbook of Epistemology*. Oxford: Oxford University Press.
- Nozick, R. 1981. *Philosophical Explanations*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.